

Aurel Filimon și arheologia mureșeană modernă

FABIAN ISTVÁN
 Universitatea „Petru Maior” Târgu-Mureș

Bistrițean prin naștere (6 martie 1891, comuna Monor, județul Bistrița Năsăud), dar mureșean prin adopție, Aurel Filimon se prezintă ca o personalitate complexă cu multiple preocupări legate de fațetele trecutului, dar și ale prezentului contemporan lui.

Student al Universității din Budapesta, unde frecventează cursurile de arheologie și paleontologie, Filimon continuă studiile la Universitatea din Berlin. După absolvire, își pune în aplicare cunoștințele acumulate, manifestându-se ca un spirit metodic și meticolos. Preocupat de păstrarea moștenirii istorice și culturale locale, la 16 ianuarie 1922, Filimon va iniția un memoriu privind înființarea unei Societăți de istorie, arheologie și etnografie, care să aibă patru secții, și care urma să redacteze buletine cu caracter anual. În 1924, inițiativa primea undă verde din partea Tribunalului Mureș, Filimon fiind numit în funcția de secretar.¹ Cam în aceeași perioadă, Comisia Monumentelor Istorice, Secțiunea pentru Transilvania, a intensificat săpăturile și a acordat mai multă importanță adunării, conservării și clasificării sistematice a materialelor arheologice rezultate.

Drept urmare, Filimon va întreprinde o serie de săpături periehetice și deplasări în zona văii superioare a Mureșului și Câmpia Transilvaniei (Mircești, Band, Iclânz, Lechința, Suseni), deplasări la care participau în calitate de invitați D. T. Teodorescu, P. P. Panaitescu sau Vasile Pârvan, care vizitase sondajul de la Lechința. Aprecierile și îndrumările celui din urmă își vor avea rezultatul în săpăturile, clasificările și studiile legate de cele două localități asociate organic de numele lui Filimon: Suseni și Cristești.

În cazul depozitului de bronzuri de la Suseni, deși nu a fost implicat direct în descoperirea acestuia, descrierea de către Filimon a condițiilor descoperirii și a obiectelor găsite, ne relevă un spirit modern, obiectiv, care făcea o prezentare, o catalogare a artefactelor, fără a se lansa în supoziții și ipoteze sterile.

În articolul său *Le depot de bronzes de Suseni* apărut în *Dacia* I / 1925, Filimon preciza la condițiile descoperirii: „... la cariera de argilă din localitate, în primăvara lui 1924 (...) s-a descoperit, conform afirmațiilor muncitorilor, o vază

¹ Nicolae Ionescu, *Un neobosit cercetător al patrimoniului mureșean – Aurel Filimon*, în *Marisia*, V, 1975, p. 347.

mare, care conținea obiecte de bronz (...) și un ghem de fir de aur din care noi nu deținem decât un fragment de aproximativ 15 cm; săteanul care îl găsisese îl vânduse deja unei persoane necunoscute (...). Vaza care conținea obiectele s-a spart și n-a putut fi reconstruită. Comoara se compune din 91 de piese întregi și fragmentare.”²

Trecând la inventar, Filimon face aprecieri destul de corecte; ulterior mai apar câteva diferențe din cauza cercetărilor mai târzii, care au mai identificat câteva artefacte. Ele sunt descrise astfel:

- a) vârfuri de lance în număr de 8;
- b) securi cu dispozitiv de înmănușare – „celturi” – în număr de 10, din care 5 întregi și 5 fragmentare;
- c) seceri – 14 exemplare identificate de Filimon, 15 în urma cercetărilor ulterioare;³
- d) brățări – 33 inventariate de Filimon, dar numai 32 în realitate;⁴
- e) săbii fragmentare – 3 identificate de Filimon, 6 în final;
- f) fibulele – piesele de rezistență ale depozitului de la Suseni, cu acel exemplar considerat de Filimon „adevărat reprezentant al artei celei mai perfecte epoci bronzului.”⁵

Valoarea științifică a descrierii va fi confirmată atât de Vasile Pârvan, care, la rândul său, publică un articol în care se stabilește tipologia și datarea artefactelor,⁶ cât și de I. Andrieșescu, directorul Muzeului de Antichități din București. Acesta, în prelegerea sa *Artele în timpurile preistorice la noi*, ținută la seminarul de arheologie și preistorie la Universitatea din București, afirma că fibula de la Suseni este unicul exemplar întreg și că ea a ajuns în toate repertoriile de pe mapamond.⁷

Săpăturile de la Cristești au o istorie lungă; în 1882 preotul Kovács Ferenc împreună cu istoricul Deak Farkas au întreprins câteva săpături de sondaj;⁸ de

² *Consacrare și destin*, în vol. *Aurel Filimon – consacrare și destin*, Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2001, p. 167.

³ Valeriu Lazăr, *Repertoriul arheologic al județului Mureș*, Târgu-Mureș, Casa de Editură „Mureș”, 1995, p. 247. Lazăr datează de altfel depozitul în secolul al XII-lea a. Chr., în Halstatt A.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Aurel Filimon, *Le depot de bronze de Suseni*, în *Dacia*, I, București, 1925, p. 343 – 358.

⁶ Vasile Pârvan, *L' age de depot de bronze de Suseni*, în *Dacia*, I, București, 1924, p. 359 – 367.

⁷ Nicolae Ionescu, *op. cit.*, p. 351.

⁸ A. Zrinyi, *Așezarea romană rurală de la Cristești și legăturile ei cu Gallia*, în *Marisia*, VII, Târgu-Mureș, 1977, p. 91.

asemenea, Orbán Balász observa existența unei așezări la Cristești și a unui posibil castru; în 1924, arheologul Budai Árpád menționa printre castrele de la Brâncovenești, Gurghiu, Bogata de Mureș, și pe cel de la Cristești, afirmând că granița dintre provincie și daci se afla pe Mureș, iar castrele sunt mărturia acestei stări de fapt.⁹

Filimon a făcut cunoscute vestigiile descoperite anterior la Cristești – de aici și colaborarea cu Vasile Pârvan – urmând ca acesta, împreună cu Dorin Popescu de la Muzeul Național din București să întreprindă săpături periegetice și apoi sistematice.¹⁰ Filimon, în colaborare cu arheologii clujeni D. Teodorescu și E. Panaitescu, începe săpăturile sistematice la Cristești în 1925, scopul acțiunilor fiind acela de a clarifica rolul istoric al castrelor auxiliare și lămurirea problemei limesului dacic.

În anii următori, în colaborare cu Al. Ferenczi – detașat tot de la Cluj – săpăturile pentru căutarea castrului de la Cristești continuă, dar fără rezultat. În schimb, ei au reușit decopertarea a 5 cuptoare pline de vase. În opinia lui Filimon castrul a fost distrus de apele Mureșului; în plus, considera că, de fapt, Cristești este antica Sangidava, menționată de *Tabula Peutingeriana*. Urmărind ceramica și atelierul de olărie, Filimon constata: „*atelierul se compunea din două părți – la suprafața pământului era atelierul construit din lemne și acoperit tot cu lemn și paie, găsindu-se foarte multe cuie; pe de altă parte n-am găsit cărămizi sau țigle (...); în schimb am găsit cenușă, cărbune, ba și fragmente de grinzi carbonizate, ca dovadă că atelierul a fost distrus prin incendiu cu ocazia retragerii armatelor din Dacia de către Aurelian.*”¹¹

Cât privește ceramica Filimon, după o analiză atentă a ajuns la concluzia că la Cristești meșterii olari produceau două categorii de vase: o ceramică roșie pentru romani și o alta cenușie pentru autohtoni; „*avem un inventar foarte bogat, care reprezintă tot ceea ce s-a produs în acea olărie, de la cele mai mici până la cele mai mari vase, simple sau pictate, unele purtând chiar și inscripții. Ca formă și ca tehnică avem multe care sunt caracteristice La-Tène; terra sigilata, terra nigrata de asemenea nu lipsește, avem atât negativele, cât și pozitivele. Ornamentația este foarte bogată, aproape 150 de forme, împreună cu vreo câteva tipare. Sunt negative pentru opaițe și busturi, dintre care cel mai frumos este capul unei Iunone. Sunt de asemenea mai multe fragmente de vase smălțuite, unele cu cruciulițe, altele cu ornamentul peștelui, mânere*

⁹ Budai Árpád, *Probleme de arheologie romană în România*, în *Cultura*, 1924, p. 140 sqq.

¹⁰ Dorin Popescu, *Sondajele arheologice de la Cristești*, în *Materiale*, II, 1956, p. 155 – 156 ; Valeriu Lazăr, *op. cit.*, p. 247.

¹¹ Aurel Filimon, *Cristești (Sangidava)*, în *Revista de istorie și antichități naționale*, București, II – IV, 1940, p. 3.

pe care se reliefează un șarpe... În olărie s-a găsit o monedă de la Filip Arabul (244 – 249) fapt ce sublinia că olăria a funcționat până la sfârșitul erei romane.”¹²

În fine, sunt descrise și cuptoarele, din care Filimon evidențiază două categorii: una de formă pătrată, pentru vase mari și grosolane, și cuptoare rotunde, conice, pentru vase mici. Precizia observațiilor a fost confirmată atât de Constantin Daicoviciu,¹³ care a contribuit la identificarea, sistematizarea materialului arheologic rezultat, cât și de cercetările de mai târziu, care au adus noi amănunte privind rolul așezării în contextul general al provinciei.¹⁴

Alte numeroase sondaje și săpături sunt efectuate la Sovata și Deda, unde decopertează urme dacice; la Căpușu de Câmpie, unde a găsit vase romane; la Crăciunești, localitate în care, de asemenea, a descoperit fragmente ceramice și obiecte mici (fusaiole, mărgelile, piepteni, cuțite); Sângeorgiu de Pădure, unde descoperă două vase de bronz cu toarte; Band, unde descoperă un depozit de piese de metal.

Filimon considera materialul arheologic o frescă vie a manifestării evoluției umane, de aceea, el s-a prezentat ca un bun cunoscător al tehnicilor de săpătură moderne, al metodelor de inventariere și conservare, înscriind arheologia locală pe o nouă orbită și prin aceste aspecte, dar și prin conectarea descoperirilor la circuitul valorilor naționale.

Aurel Filimon and the Modern Archaeology in Mureș County

Abstract

The paper has as the aim to underline some aspects concerning the activity of Aurel Filimon, whose name is connected with two major archaeological objectives: the bronze deposit from Suseni, where he described artefacts, insisting on each object, and the Roman settlement from Cristești, where he personally took part at the excavations, revealing the furnaces and later he described the types of ceramics found here. Through his researches, inventories and long term results, Filimon proved to be one of the „pioneers” of modern archaeology in Mureș County.

¹² *Ibidem*, p. 4.

¹³ Constantin Daicoviciu în *Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice*, 1926 – 1928, Cluj, 1929, p. 317, apud Aurel Filimon, *Consacrare...*, p. 79, n. 22.

¹⁴ Adrian Husar, Nicoleta Man, *The Roman Rural Settlement of Cristești*, în V. H. Baumann (ed.), *La politique deiltiaire dans les provinces de l' Empire Romaine (Actes di III e Colluque romano – suisse. La vie rurale dans les provinces romaines : vici et villae)*, Tulcea, 1995, p. 55 – 57.